

**समलिङ्गीप्रतिको घृणाविरुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा ब्लु डायमण्ड सोसाइटीद्वारा आयोजित
“यौन अभिमुखीकरण/लैङ्गिक पहिचान र नेपालमा संविधान सभा”
विषयक संवाद कार्यक्रममा नेपालस्थित संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार उच्चायुक्तको कार्यालयका प्रतिनिधि
श्री इयान मार्टिनले दिनुभएको संबोधन**

१७ मई २००६

ब्लु डायमण्ड सोसाइटीका सदस्यहरू, वरिष्ठ अतिथि र मित्रहरू,

प्रथमतः समलिङ्गीप्रतिको घृणाविरुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा मलाई आज निम्तो दिनुभएकोमा म ब्लु डायमण्ड सोसाइटीलाई धन्यवाद दिनुका साथै नेपालमा संविधान निर्माणसँग सम्बन्ध राख्ने यौन अभिमुखीकरण र लैङ्गिक पहिचानसम्बन्धी मुद्दाहरूबारे छलफल सुरु गर्नुभएकोमा बधाई दिन चाहन्छु ।

ब्लु डायमण्ड सोसाइटीसँग मिलेर काम गरेको हुनाले तपाईंले मानवअधिकार रक्षकको रूपमा तपाईंको आफ्नो सङ्गठन, सदस्य र ग्राहकहरूप्रति प्रतिकूल अवस्थामा पनि आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्नुभएको हामीलाई थाहा छ । यो आजको प्रयासका लागि तपाईंहरू अझ बढी बधाइको पात्र हुनुहुन्छ र अन्य मानवअधिकार तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा कार्यरत सङ्गठनहरू पनि तपाईंहरूसँग भएकोमा त्यसको प्रशंसा गर्न चाहन्छु । यौन अभिमुखीकरण र लैङ्गिक पहिचानसँग सम्बन्धित मुद्दाहरू मानवअधिकारका विषयहरू हुन् भन्ने बृहत् मानवअधिकार समुदायले स्वीकार गरी सोसाइटीसँग मिली कार्य गर्नु आवश्यक छ ।

विश्वव्यापी मानवअधिकारको घोषणापत्र नै यसलाई बुझ्नका लागि प्रस्थान बिन्दु हो । घोषणापत्रको प्रस्तावनाले “मानव परिवारका सबै सदस्यको समान र नैसर्गिक अधिकारहरू तथा अन्तर्निहित प्रतिष्ठाको मान्यता नै संसारमा स्वतन्त्रता, न्याय र शान्तिको आधार हो” भन्नेमा जोड दिएको छ । धारा १ मा “सबै मानिस स्वतन्त्र जन्मन्छन् र उनीहरूलाई समान प्रतिष्ठा र अधिकार प्राप्त छन्” भन्ने उल्लेख छ । त्यस्तै, धारा २ ले “जाति, वर्ण, लिङ्ग, रङ्ग, भाषा, धर्म, राजनीतिक वा अन्य मत, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, जन्म वा अन्य हैसियतको आधारमा कुनै पनि भेदभाव नगरी प्रत्येक व्यक्तिलाई यस घोषणापत्रमा उल्लेखित सबै अधिकार र स्वतन्त्रताको अधिकार हुनेछ ।” संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार समितिले यो धारामा उल्लेख भएको “यौन” भन्ने शब्दले यौन अभिमुखीकरण भन्ने अर्थ बोकेको छ भन्ने कुरालाई मानेको छ ।

नेपाललगायत अन्य मुलुकहरूमा महिला समलिङ्गी, पुरुष समलिङ्गी, द्विलिङ्गी र अन्तरलिङ्गी, वा मेटिज, हर्षविरुद्ध हुने भेदभावका विभिन्न रूपहरू छन् र यस्तो भेदभाव प्रायः हिंसामा परिणत हुने गरेको छ । नेपालमा यौन तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समुदायप्रतिको भेदभावले गर्दा उनीहरू आफ्ना परिवारबाट बहिष्कृत र घर छोड्न बाध्य हुनु परेको; परिवारका सदस्य र समुदायहरूबाट हिंसा सहनु परेको; शिक्षा तथा कामका अवसरहरूमा भेदभाव खेप्नु परेको; स्वेच्छाचारी पक्राउ तथा थुनालगायत सार्वजनिक ठाउँहरूमा प्रहरीबाट यौन तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समुदायलाई लक्षित गरिने गरिएको; र कहिलेकाहीं थुनामा नै राज्यपक्षद्वारा उनीहरूसँग हुने यौनलगायत हिंसा हुने गरेको हामीले थाहा पाएका छौं । साथै, कर्मचारी र मानवअधिकार रक्षक तथा सामुदायिक स्वास्थ्यकर्मीका रूपमा काम गर्ने सोसाइटीका स्वयंसेवकहरूलाई प्रहरीले पक्राउ गर्ने र थुन्ने गरेको छ । यसबाट उनीहरूको अधिकार उल्लङ्घन हुनुका साथै सोसाइटीको काममा ठूलो बाधा पुगेको छ ।

यसै वर्षको मार्चमा मात्रै काठमाण्डौंमा हामीले ठूलो सङ्ख्यामा मेटिजहरूलाई पक्राउ गरी थुनेको देख्यौं । उनीहरूको गिरफ्तारीपछि विभिन्न अवसरहरूमा हाम्रो कार्यालयले पदाधिकारीहरूसँग भेटघाट गरेको छ । तर, पक्राउ र थुनाको चित्तबुझ्दो कानुनी आधार पाइएन । व्यक्तिको विशिष्ट आचरणका लागि भन्दा पनि समूहलाई नै लक्षित गरी मेटिजहरूलाई पक्राउ गरिएको पाइयो । पक्राउ पर्नेहरूमा सोसाइटीकै कैयौं कर्मचारी र स्वयंसेवकहरू थिए । दुई हप्ताभन्दी बढी बस्नै नसकिने ठाउँमा उनीहरूलाई राखिएको थियो । उनीहरूलाई अन्ततः जमानीमा छोडिएको हुनाले यी सबै मुद्दाहरू अहिले थाती रहेका छन् ।

यसमध्ये कुनै पनि स्वीकार्य छैन ।

यस्ता खालका भेदभावका घटना काठमाण्डौंमा भएको हामीलाई थाहा छ । सहयोगी सञ्जालहरू कम भएका मुलुकका अन्य क्षेत्र वा ग्रामीण इलाकामा बस्ने महिला समलिङ्गी, पुरुष समलिङ्गी वा मेटिजहरूलाई कति गाढे भएको होला ? साथै, भेदभाव खेप्नु परिरहेका जातजाति वा विकलाङ्ग व्यक्तिहरूजस्ता विभिन्न किसिमका भेदभावहरूको सामना गर्न बाध्य यौन वा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समुदायका महिला तथा पुरुषहरूले पनि कति भेदभावको सामना गर्नुपरिरहेको होला ?

संयुक्त राष्ट्रसङ्घका मानवअधिकार संयन्त्रहरूले यौनमा आधारित भेदभावको मुद्दा र लैङ्गिक पहिचानको सवाललाई विभिन्न किसिमले संबोधन गरेको छ । यौन तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकका अधिकारहरूसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय दृष्टिकोणलाई समेट्ने एउटै महासन्धि वा वक्तव्य नभए पनि मानवअधिकार समिति र मानवअधिकार आयोगका विशेष कार्यविधिजस्ता संयन्त्रहरूले यौन तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समूहका व्यक्तिहरूविरुद्ध भएका मानवअधिकार उल्लङ्घनप्रति आ-आफ्नो कार्यादेशभित्र रहेर ध्यान दिएका छन् ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार संयन्त्रहरूका अनेकौं विचार र निर्णयहरूलाई हेर्दा दुईटा मुख्य कुरा स्पष्ट छन् : महिला समलिङ्गी, पुरुष समलिङ्गी, द्विलिङ्गी र मेटिजहरूलाई भेदभावविरुद्धको अधिकार र कानूनको अगाडि समानताको अधिकार प्राप्त छ ।

यो नेपालमा संविधान निर्माण र यौन तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समुदायका व्यक्तिहरूलागत कानूनका अगाडि सबै नेपालीको अधिकार सुनिश्चित गर्ने तथा संविधान निर्माण गर्ने सम्बन्धमा छलफलका लागि प्रस्थान विन्दु हो । संविधानहरूले विश्वव्यापी मानवअधिकारको घोषणापत्रमा उल्लेख गरिएका अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डहरूअनुसारका सामान्य भेदभावविरोधी प्रावधानहरू समेटेको हुनुपर्छ र अधिकांशले समेटेका छन् । यौन अभिमुखीकरणको सम्बन्धमा संवैधानिक संरक्षणको सबभन्दा सशक्त उदाहरण दक्षिण अफ्रिकाको संविधान हो । यस्तो संरक्षण वर्तमान युगमा सहभागितामूलक संविधान निर्माणको एक सर्वोत्तम प्रक्रियामार्फत् रङ्गभेद युगको अन्त्यपछि विकास गरिएको हो । दक्षिण अफ्रिकी संविधानको अध्याय दुईअन्तर्गत “अधिकारपत्र”मा समानताको दफामा यस्तो उल्लेख गरिएको छ :

“जाति, लिङ्ग, यौन अभिमुखीकरण, गर्भ, वैवाहिक स्थिति, जातीय वा सामाजिक उत्पत्ति, रङ्ग, उमेर, अपाङ्गता, धर्म, विवेक, विश्वास, संस्कृति, भाषा र जन्मलगायत एक वा सोभन्दा बढी आधारमा कसैमाथि पनि प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपले अनुचित ढङ्गले राज्यले भेदभाव गर्ने छैन ।”

रङ्गभेदकालपछिको दक्षिण अफ्रिकी संविधानका शब्दको प्रयोग र सो संविधान निर्माण गरिएको प्रक्रियाबारे गहिरो अध्ययन गर्नु एउटा उपयोगी अभ्यास हुनेछ ।

तर, कानून बनिसकेपछि, तिनको कार्यान्वयन गर्ने जिम्मा अधिकारीहरूको हो भने पालना गर्ने समुदाय र नागरिकहरूको । कानून पारित गर्दा भेदभाव र यसले अक्सर जन्माउने हिंसाको अन्त्य हुँदैन । कानूनमा भेदभावविरुद्धको प्रतिबद्धता चाहिन्छ र यसलाई अधिकारीहरूले लागू गर्नुपर्दछ । हामीले आफ्नो दैनिक जीवनयापन गर्ने क्रममा पनि कसैमाथि भेदभाव गर्नुहुँदैन भन्ने सुनिश्चित गर्न पनि समुदाय, परिवार र हामीमध्ये प्रत्येकले काम गर्नु आवश्यक छ ।

नेपालमा यो परिवर्तन ल्याउने तथा नेपाली महिला समलिङ्गी, पुरुष समलिङ्गी र मेटिजहरूको मानवअधिकार संरक्षण तथा प्रबर्द्धन गर्ने तपाईंहरूको सङ्घर्षमा, म ब्लु डायमण्ड सोसाइटीलाई बधाई दिन चाहन्छु । आजको यो गोष्ठी र आउने दिनहरूमा तपाईंहरूको काममा सफलताको कामना गर्दछु ।

धन्यवाद !